

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIV, СВ. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремейић, др Живојин Сијанојчић, др Срејто Танасић,
др Зузана Тојолињска, др Анаиолиј Турилов, др Виктор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2018

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK (UR.), MANJŠALNICE V
SLOVANSKIH JEZIKIH: OBLIKA IN VLOGA / ДЕМИНУТИВЫ
В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ: ФОРМА И РОЛЬ / DIMINUTIVES
IN SLAVIC LANGUAGES: FORM AND ROLE

Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti,
Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, 2015. – 645 str.

Књига под насловом *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga* / Деминутивы в славянских языках: форма и роль / *Diminutives in Slavic Languages: Form and Role*, која, поред наслова на словеначком језику, уз словеначки садржи и преводне еквиваленте наслова на руском, као званичном језику светске славистике, и енглеском, данас најраспрострањенијем језику међународне комуникације, изашла је из штампе крајем 2015. године у монографској едицији *Zora* (бр. 113) Одсека за словенске језике и књижевности на Филозофском факултету Универзитета у Марибору. Реч је о колективној научној монографији Комисије за словенску творбу речи при Међународном комитету слависта (МКС), која обухвата радове аутора из 15 држава: Русије, Белорусије, Украјине, Пољске, Чешке, Словачке, Србије, Словеније, Бугарске, Црне Горе, Хрватске, Босне и Херцеговине, Аустрије, Француске и Немачке.

Књига садржи два одељка, у оквиру којих су радови разврстани према латиничкој абециди имена аутора. Први одељак под насловом *I. Mnogoobraznost, polifunkcijskost in protistavni vidik manjšalnic v slovanskih jezikih* обухвата 33 рада чланова Комисије за словенску творбу речи при Међународном комитету слависта, у којима се расправља о деминуцији у појединачним словенским језицима. Други одељак под насловом *II. Mnogoobraznost, polifunkcijskost in vidiki prevodne ekvivalence manjšalnic v slovenskem jeziku* обухвата радове 24 аутора који нису чланови поменуте Комисије.

После Уводне речи, коју је потписала Ирена Страмљич Брезник, долази текст посвете поводом јубилеја 80 година живота руског професора Игора Степановича Улуханова, једног од главних иницијатора оснивања Комисије за словенску творбу речи и њеног вишегодишњег руководиоца. У посвети је истакнута не само запажена улога професора Улуханова у дефинисању циљева рада Комисије и подизању научне компетенције овог тела на висок ниво у оквиру МКС-а, већ и личне заслуге професорове за неговање врлина људскости, пријатељства, међусобног поштовања и поверења међу њеним члановима, што је поменуто комисију учинило узором и путеводницом за остале комисије унутар заједничког словенског тела. Текст посвете потписали су актуелни председник Комисије за словенску творбу речи Александар Лукашанец и Ирена Страмљич Брезник, редактор колективне монографије.

Први одељак монографије, који носи наслов *Mногообразност, полифункционалност и протиставни видик манјшалнице у слованских језицих* (23–426), садржи 33 рада чланова Комисије за словенску творбу речи, а проблем деминуције у словенским језицима у датим радовима анализиран је из различитих лингвистичких углова. Рекли бисмо да је највећи број радова ове књиге посвећен творбено-семантичкој анализи деминутива у различитим категоријама речи (именицама, придевима, глаголима и прилозима), што је разумљиво будући да је творба речи у ужем смислу средишње поље истраживања Комисије за словенску творбу речи. Колективну монографију отвара рад бугарске лингвисткиње Цветанке Аврамове „Категоријата деминутивност и *nomina diminutiva* в съвременния български книжовен език (в контекста на славянското словообразуване“, у којем је проблем деминуције и, посебно, проблем именичких деминутива посматран у ширем контексту словенске творбе речи. Деминутивима у категорији придева посвећен је рад Соње Ненезић „*Deminutivni pridjevi* и *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI*“, као и рад Ање Похончове (Ања Pohončowa) „*Adjektiviske diminutivy* в горњосербсџинје“, у којем су предмет истраживања били придевски деминутиви у горњолужичкосрпском језику. Глаголски деминутиви у овој тематској групи предмет су истраживања двају радова: Ирена Страмљич Брезник, „*Glagolske manjšalnice v slovenskem jeziku*“ и Nicol Janočková „*Slovesné deminutiva v slovenčine*“. Лексикографским проблемом обраде деминутива у речницима књижевног језика, као и разграничењем ових речи према сродним семантичким категоријама – експресивима, бави се рад бугарске лингвисткиње Јулије Балтове

„Към въпроса за ‘деминутивните’ съществителни и тяхното отразяване в лексикографията“. Рад српског дериватолога и историчара језика Боже Ћорића, под насловом „О даљој деминуцији у српском језику“, анализира случајеве поновне творбе деминутива од изведених деминутивних форми, које у раду назива деминуцијом другог степена (нпр. рибиџица ← рибица, сукњиџица ← сукњица). Рад српског дериватолога и лексиколога Рајне Драгићевић, који носи наслов „Недеминутивныя значения деминутивов“, бави се анализом полисемантичке структуре деминутивних именица у српском језику. Семантички потенцијал деминутива представљен је као значењски континуум, почев од семантичких компонената деминутива којима се само 1) модификује значење мотивне речи (умањење, хипокористичност, еуфемизација и сл.), преко 2) издвајања посебних значења и формирања полисемантичке структуре, где је, поред осталог, на основу исцрпног увида у литературу расправљано о односу полисемије и хомонимије на примеру типа *ручица* (‘мала рука’ и ‘предмет који се хвата руком’) до 3) лексикализације, са којом се прекида деминутивно значење и остаје само деминутивна форма без деминутивног значења (нпр. у терминологијама: *образац*, *књижица* (здравствена, радна и сл.) итд.). Ауторка је извела закључак да упркос раширеном мишљењу, и то не само у српској лингвистици већ и шире, да деминутиви немају потенцијалну способност развоја полисемије, управо супротно, на основу примера и детаљно разрађене анализе, доказује да су деминутиви такође способни да развијају полисемију, најчешће путем метафоре (нпр. у ботаници *конџић* (прашников) „доњи, конџаста део прашника“), а ређе метонимије (нпр. у црквеном значењу *водица* „по црквеном обреду освештана вода“). У раду Олге П. Ермакове „Наречныя деминутивы как антиинтенсификаторы в русском языке“ анализирани су граматичке и лексичке особине количинских прилога са деминутивним значењем (*чуточка*, *капелька*, *крошечка*, *немножко* итд.) и њихов однос према придевима за количину, те функције ових речи у иронично обележеним контекстима. У раду Зинаиде Харитонџик „Количественные характеристики в системе словообразовательных значений современного русского языка“ деминуција је посматрана из угла квантификације, тј. средстава за нијансирање степена количине, интензитета, особине и сл. у врстама речи на вредносној скали од негативне до позитивне тачке (нпр. изражавање величине: дом – домик – домина; нога – ножка – ножица итд.). У раду Лидије Аризанковске под насловом „Деминутивите во македонскиот јазик и нивната функција“ проблем деминуције постављен је шире – у контекст творбеног по-

тенцијала македонског језика. Творбена анализа у раду је допуњена семантичком и прагматичком, што је подразумевало и анализу контекста у којима су деминутиви употребљени. Рад украјинске лингвисткиње Евгеније Карпиловске „Словотворення на тлі інших способів позначення деминутивності в українській мові“ разматра однос деминутивности према другим концептуалним категоријама, узимајући деминутивност као опозитну форму према аугментативу: деминутив – неутрални облик – аугментатив. У раду се истиче да су захваљујући богатству творбених средстава за изражавање степена присуства интензитета, особине и сл., које се остварује путем деминуције, деминутиви еквивалентни синтаксичким конструкцијама по моделу придев + именица (нпр. за исказивање степена јачине кише путем творбених средстава деминутивности: дощик, дощикоч, дощик-накрапайчик, дощик-сіянець, дощик-поливайчик – дощ – дощище, дощика према синтаксичким: скупий дощ, дрібний дощ, курячий/свинячий дощ итд.). Неутрализацији деминутивности у пољском језику посвећен је рад пољске лингвисткиње Кристине Клешчове (Krystyna Kleszczowa) „Neutralizacja deminutywności“, у којем су као последице неутрализације наведене следеће чињенице: избледелост изворно деминутивних суфикса -ес, -іса, 2) термиолошка специјализација суфикса (нпр. суфикса -ка (karetka) ← karetа; 3) повећање фреквенције у односу на неутрални облик (dzwonek ← dzwon).

Поред творбено-семантичког приступа анализи деминутива, у књизи се налази немали број радова у којима се деминутивима прилази из функционалностилског и прагматичког угла. Деминутиви у публицистичким и уметничким текстовима предмет су рада украјинске лингвисткиње Ларисе Кисљук „Прагматичний потенціал деминутивів у публіцистичних та художніх текстах“. Употребом деминутива у говорном процесу посвећен је рад руског лингвисте Игора Григорјевича Милославског „Параметр ‘меньше нормы’ в парадигме обеспечения речевых действий на материале русского языка“, а деминутиви из угла језичких функција предмет су рада руске лингвисткиње Ларисе Рацибурске „Деминутивы в текстах современных российских масс-медиа“. Прагматичкој страни употребе деминутива бави се рад сарајевске лингвисткиње Амеле Шеховић „Gramatički aspekti deminucije u svakodnevnoj komunikaciji (sa osvrtom na tvorbeno obilježja deminutivnih imenica)“, док су деминутиви у језику интернета предмет рада Бранка Тошовића „Кибердеминуција“. О деминутивима из угла функционалних стилова писано је у коауторском раду Валентине Н. Виноградове и Зоје Ј. Петрове „Структура и употребление деминутивов в разных функциональ-

ных стилях“. У раду чешке лингвисткиње Иване Боздехове (Ivana Bozděhová) „K potenciálu tvoření deminutiv v současné češtině (na materiálu běžné mluvy mládeže)“ анализирани су деминутиви из угла творбене структуре и грађења, прагматике, стилистике и лексикологије на материјалу младих особа до 30 година, а на основу примера из речника *Slova v soukromých dopisech Lexikografická sonda* (Hladká, Z. – Martincová, O., Brno 2012). Извесну новину у односу на досадашње приступе деминуцији доноси рад белоруског лингвисте Александра Лукашанца „Асабовыя імёны-дэмінітывы ў сучаснай беларускай мове: сістэма і функцыянаванне“, у којем се поље деминуције посматра шире, укључујући у себе и чисте хипокористике од властитих имена, као што су: Алéна → Алéнка, Алéначка, Лéна, Лéначка, Лéнка итд., Аляксáндр → Алéсь, Аляксáнка, Алéсік, Алéська, Лeсь, Лéська итд. О деминутивима из угла функционалних стилова и говорних жанрова бави се рад Елене Лукашанец из Минска, под насловом „Деминутивы в русских социолектах“. Рад Светлане Менгел и Тајјане Челбајеве „Особенности отражения категории деминутива в языке русскоязычной диаспоры в неславянских странах“ за предмет има употребу деминутива код носилаца руског језика у несловенским срединама, а у раду се на основу детаљно спроведене анализе закључује да код емиграције носилаца руског језика категорија деминутива ишчезава под утицајем несловенске структуре језика.

Осим радова које смо досад поменули, у којима су превасходно представљени резултати истраживања деминутива из творбено-семантичког, функционалностилског и прагматичког угла, у првом одељку књиге налази се мањи број радова у којима је проблем деминуције посматран са становишта других лингвистичких области и дисциплина. Компаративна анализа предмет је трију радова у првом одељку: Нина Ф. Клименко „Деминутивність в ад’ективах української, російської та новогрецької мов“, Елена Корјаковцева (Elena Koriakowsewa) „Субстантивные (квази)деминутивы, образованные от русских и польских nomina abstracta с интернациональными аффиксами“ и Katarína Vilčeková „Ako sa prekladajú nemecké zdobneniny v slovenskom jazyku?“. Историјски развој деминутива предмет је следећих радова у књизи: Геннадий Николаев и Наталия Николаева „Русские деминутивы в историческом аспекте“, Kristian Novak и Barbara Štebih Golub „Imeničke umanjenice u kajkavskome književnom jeziku“, Serguei Sakhno „Славянские уменьшительные суффиксы в диахронии: спорные случаи и словообразовательные параллели с другими индоевропейскими языками“. Појмовно-терминолошки

апарат деминуције и творбе речи у словенским граматикама и лингвистикама у прошлости и садашњости, као и развој категорије деминутивности у језику уопште тема је следећих радова: Ingeborg Ohnheiser „Описаные модификационных словообразовательных средств в грамматиках славянских языков (18/19 вв.)“, Magdalena Pastuchowa „Polskie deminutywa o genezie werbalnej“ и Василка Радева „Умалителните имена в отношении им към категорията *деминутивност*“. Анализи појединачних деминутивних образовања посвећен је рад Алексеја Никитевича „Что такое *голоменица* (парадоксы словообразовательного синтеза)?“

Други одељак колективне монографије, који носи наслов *II. Mnogoobraznost, polifunkcijskost in vidiki prevodne ekvivalence manjšalnic v slovenskem jeziku* (429–644), садржи радове лингвиста стално запослених у установи домаћина конференције која је била посвећена деминуцији и из које је произашла ова колективна монографија, односно њеног главног издавача – Филозофског факултета Универзитета у Марибору, као и рад директора Института за словеначки језик Франа Рамовша у Љубљани – најзначајнијег словеначког лексиколошког и лексикографског центра. У овом одељку представљено је 19 радова, који се у тематском и садржинском смислу надовезују на радове чланова Комисије из првог одељка, јер се проблем деминуције, иако примарно усмерен на синхронно стање у савременом словеначком језику, и овде посматра неодвојено од ширег славистичког и општелингвистичког контекста.

Према темама и приступу научној проблематици, радови у другом делу књиге тичу се више лингвистичких области и дисциплина. Поглед на деминутиве из угла речника и лексикографије предмет је рада Тјаše Markežič „Manjšalnice feminativov v SSKJ in korpusu *Gigafida*, у којем је, на основу творбене анализе именичких деминутива, утврђено да се они највише граде помоћу суфикса *-ica*, а да се у текстовима јављају као израз емотивне оцене субјекта. Такође на речничком материјалу представљен је рад Marka Snoja „Slovenske ljubkovalnice s pripomo -i“, у којем су анализирани хипокористици са суфиксом *-i*, док се речима са знаком (квалификатором) умањења (деминутивности) у словеначком Правопису бави рад Полонце Шек Мертик (Polonca Šek Mertük) „Pojav in (ne)zaznamovanost besed s podatkom manjšalno v Slovenskem pravopisu (2003, 2014)“. О деминутивним образовањима у терминологији на материјалу речника књижевног језика писано је у раду Alenke Valh Lopert „Manjšalnice v terminološkem gnezdu *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*“. Овој тематској групи припада и последњи рад у колективној монографи-

ји, рад двеју ауторки Zinke Zorko i Melite Zemljak Jontes, под насловом „Samostalniške manjšalnice v delu Vilka Novaka Slovar stare knjižne prekmurščin“.

Компаративна анализа и превођење деминутива на словеначки језик предмет је неколико радова у овој монографији. Упоредна анализа деминутива у словеначком и енглеском језику предмет је следећих радова: Tomaž Onič и Urša Marinšek „Manjšalnice v slovenskih prevodih angleških dram“, Katja Plemenitaš „The Affective Aspect of the Formation of Diminutives in Slovene and English“, Nada Šabec, Bojan Kašuba „Translating English Diminutive Personal Names into Slovene in Fictional Texts“. О превођењу словеначких деминутива на енглески на материјалу словеначких бајки Светлане Макаровић писано је у коауторском раду Nade Šabec и Dejana Ostroško „Translating Slovene Nominal Diminutives into English in Svetlana Makarovič’s Fairytales“. Словеначко-немачкој компаративној анализи деминутива посвећена су два рада у зборнику: Teodor Petrič „Zur Nähesprachlichkeit von Texten mit substantivischen Diminutiven“ и рад Simone Štavbar „Diminuierte Substantive in Fachwörterbüchern mit Slowenisch und Deutsch“.

Проширујући традиционални творбено-формални приступ изучавању деминутива, словеначки аутори су проблем деминуције посматрали из угла стилистике и прагматике. Тако су деминутиви у језику И. Цанкара у раду Jožica Čeh Steger „Manjšalnice kot prvirna Sankarjevega jezikovnega stila“ представљени из угла језичких функција, а, такође, на одабраном књижевном материјалу анализирани су функције деминутива у раду Melite Zemljak Jontes и Dragice Haramije „Samostalniške manjšalnice v izbranih slovenskih mladinskih literarnih delih“. У раду Marka Jesenšeka „Manjšalnice v Marijikinem ogračku“ анализирани су именички деминутиви као својеврсни дискурсни маркери дечијег говора у верско-педагошком часопису за словеначку омладину *Marijkin ograček*, који је излазио од 1932. до 1940. године. Рад Branislava Vičara „Pomeni in konteksti rabe manjšalnice Slovenčki: ustvarjanje imaginarne neskupnosti“ посвећен је семантичко-прагматичкој анализи деминутива *Slovenčki* и друштвено-политичком контексту у којем се деминутив употребљава.

Дидактички поглед на деминутиве исказан је у двама радовима: Jože Lipnik „Pasti kravice (kravce pasti)“, у којем су анализирани именички деминутиви у говору деце у раним узрастима у словеначком и чешком, као и рад двају аутора Simone Pulko и Melite Zemljak Jontes „O Nežiki, Gumici, pesmici – ljubkovalno, slabšalno ali kako drugače?“, у којем је представљено истраживање именичких деминутива из

угла језичких функција у школским уџбеницима за више разреде основне школе.

Дијахроно-дијалектолошки поглед на проблем деминуције изнет је у раду Mihaele Koletnik „Samostalniške manjšalnice v prekmur-skih narečnih slovarjih“, у којем је анализирана творбена структура именичких деминутива забележених у дијалекатским речницима прекомурских говора. О ревитализацији изворно недеминутивних архаизама у деминутивне речи савременог словеначког језика писано је у раду Natalije Ulčnik „Od prodajalnice do prodajalne – razvoj ženskospolskih samostalniških izpaljank s pomenom prostora“.

Сама чињеница да је проблем деминуције разматран на материјалу великог броја словенских језика од стране најеминентнијих стручњака за област творбе речи у својим научним срединама, говори о томе да су деминутиви словенских језика у овој књизи исцрпно истражени и то како из угла форме (граматичке, морфолошке структуре) тако и из угла семантике, стилистике и прагматике. Све скупа указује на то да творба речи данас прати развој савремених лингвистичких теорија и праваца, али и да сама утиче на њихов развој. Ова књига показује то да је деминуција врло жива творбено-семантичка категорија у словенским језицима, а да суфиксација представља најтипичнији начин творбе деминутива. Иако постоје разлике у структури суфикса којима се деминутиви граде, као и разлике у степену њихове продуктивности и фреквенције, остаје мноштво заједничких особина које међусобно повезују деминутиве у словенским језицима, као што су: неутрализација и лексикализација, изражавање субјективне оцене говорног лица, присуство деминуције у различитим врстама речи (именицама, придевима, глаголима, прилозима), блискост именичких деминутива са именицама других значења и творбених категорија (хипокористици, пејоративи, еуфемизми и сл.) итд. Због свега реченог сматрамо да ће ова вредна књига о деминутивима под насловом *Manjšalnice v slovanskih jeziki: oblika in vloga* бити незаобилазна литература у изучавању словенских деминутива и словенске творбе речи, и то не само у славистици, већ и шире у лингвистици.

Владан Јовановић*

Институт за српски језик САНУ

* vladan.jovanovic@isj.sanu.ac.rs